

Незакінчене висловлювання: номінативні та прагматичні аспекти

Почепецька Т.Н.
Ужгород

З перенесенням акценту у вивченні мови з її структурної організації на її функціонування, тобто на вивчення мовлення, а саме, мовлення, як одного з видів соціальної активності людини, яка, як і будь-яка інша соціальна активність, є творчою і цілеспрямованою і складається з окремих "динамічних одиниць", мовленнєвих актів, особливу актуальність набули дослідження, які розглядають принципи організації синтаксичних структур, апарат реалізації комунікативних функцій мови, що зумовлює доцільність її моделей і можливість комунікативно-інтенційного їх варіювання у мовному спілкуванні.

У даному випадку ми маємо на меті дослідити лише деякі лінгвістичні та екстралінгвістичні фактори варіювання семантико-синтаксичної структури висловлювання і особливості його номінації, щоб виявити процеси конструктивного об'єднання різних елементів прагматики та семантики, дослідження яких є перспективними для поглиблення теоретичних засад функціонального синтаксису та теорії дискурсу [Раевская 1983: 62].

У роботі суміщаються два підходи до аналізу висловлювання. З одного боку висловлювання розглядається у його власне лінгвістичному аспекті (структурно-семантичному та комунікативному планах), а з іншого боку у його ситуаційному, соціолінгвістичному та культурно-історичному аспектах.

Дослідження проводилось на моделі, яка відноситься до периферійних засобів синтаксичної організації мови - на матеріалі незакінченого висловлювання, у якому, саме завдяки його маргінальності, знаходять своє відображення усі основні аспекти структури мовленнєвого акту [Verschueren 1985: 74].

У мовленнєвому акті ми виділяємо слідуючі компоненти: суб'єкт та адресат мовлення, які мають деякий загальний фонд спільних знань та уявлень, обстановка мовного спілкування, фрагмент об'єктивної дійсності, про який робиться повідомлення і комунікативний намір мовця.

Незакінчене висловлювання визначається нами як функціональний варіант повноскладового закінченого висловлювання, що у свою чергу відрізняється від традиційної одиниці структурного синтаксису речення за наступними ознаками.

По-перше, різниця між реченням і висловлюванням носить функціонально-семантичний характер. До складу семантико-синтаксичної структури

висловлювання на відміну від речення входить перформативне дієслово, яке вказує на тип мовленнєвого акту.

По-друге, відмінності між реченням та висловлюванням носять функціональний характер. У функціональних відмінностях речення та висловлювання виділяються два аспекти: аспект функціональної залежності, тобто форми сталого взаємного зв'язку речення, як одиниці системи мови та висловлювання, як одиниці функціонування даної системи; і аспект зовнішнього прояву ознак, притаманних висловлюванню, його функції у системі тексту, що накладає певний відбиток на форму і семантичну структуру висловлювання (наприклад, наявність у структурі висловлювання елементів, які вказують на зв'язок пропозиції з референтною і комунікативною ситуацією; текстових елементів, які включають його у рамки ширшого формування до надфразової єдності та тексту).

Серед різноманітних факторів варіювання семантико-синтаксичної структури висловлювання ми зупинимося лише на деяких з них, а саме: а) комунікативній інтенції мовця; б) особливостях референтної ситуації; в) ситуації мовного спілкування.

При варіативності семантико-синтаксичної структури висловлювання, що зумовлена комунікативною інтенцією мовця, навмисний обрив висловлювання і незакінченість його семантико-синтаксичної структури призводить до того, що висловлювання, яке є за своїми структурними ознаками одиницею одного прагматичного типу, приймає іллокутивну силу висловлювання іншого прагматичного типу. **"You see, Monsieur Poirot, I am engaged to Mr. Philip Ridgeway". "Aha! and Mr. Philip Ridgeway -" "Was in charge of the bonds when they were stolen" [A.Christie].** Стверджувальне за формою та змістом висловлювання при незакінченій реалізації його структурно-семантичної моделі приймає іллокутивну силу запитання, тобто, ми маємо справу з явищем комунікативної транспозиції або трансформації [Почепцов 1971: 50, 1978: 49-63].

Слід також згадати про особливості темо-рематичного розгортання тексту. У наведеному прикладі породження висловлювання обривається мовцем після реалізації теми висловлювання. Далі слідує репліка співрозмовника, яка ніби продовжує незакінчене висловлювання. До її складу входить інформативне ядро висловлювання - рема.

Можливо також прагматичне транспонування комунікативно незакінченого висловлювання. **"By the way, Ann? Do you like country living?" he asked suddenly. "We have this house in Greenwich ...?" [J.Susann].** У даному випадку вихідне, пряме прагматичне значення твердження не усувається. Обидва прагматичних значення, вихідне (твердження) і переносне (запитання), співіснують. Переносне значення накладається на пряме.

Щодо особливостей номінації, то для незакінчених висловлювань даного типу характерна непряма номінація десигнату. Структура сигніфікату і десигнату не співпадає у синтагматичному та парадигматичному плані. У синтагматичному

плані розбіжність полягає у тому, що число одиниць плану передачі і плану змісту є різним. У парадигматичному плані розбіжність полягає у тому, що один комунікативний тип висловлювання транспонується у сферу вживання іншого комунікативного типу висловлювання.

Незакінчені висловлювання, в основі яких лежить особлива структурна схема квазі-речення, а номінація базується на психологічному процесі виділення, при прагматичній транспозиції стверджувального висловлювання у запитання виконують не тільки комунікативну, але і метакомунікативну функцію. Дані висловлювання є засобом, що сприяє розвитку діалогу і допомагає підтримати мовний контакт між співрозмовниками. **"I was just thinking what you were saying about marriage then". "- And - ?" "It really is the most lamentable thing for the most of us, isn't it?" [J.Osborne].**

Незакінченість речення, зумовлена комунікативним наміром мовця, може виконувати і чисто метакомунікативну функцію, і бути тільки засобом активізації сприйняття повідомлення, разом з такими засобами, як звертання, спеціальні контролюючі запитання та інше. **"Let me see - that's four. Yes, and old George Evans, with his ulcer. And lastly - " she paused significantly "Miss Russell" [A.Christie].**

Характерною особливістю даного типу незакінчених висловлювань є те, що вони мають на меті справити враження не тільки на учасників мовленнєвого акту, але і при художньому моделюванні розмовної мови, в художніх текстах, вони націлені на те, щоб заінтригувати читача, звернути увагу на повідомлення, підкреслити його значення. Частина, якої бракує, складає змістове ядро повідомлення, його основний інформативний центр, обов'язково реалізується після паузи. Так, даний тип незакінчених висловлювань, окрім метакомунікативної, виконує і певні прагматистичні функції у тексті.

Обрив висловлювання може бути також зумовлений особливостями референтної ситуації. До них відносяться висловлювання, незакінченість семантико-синтаксичної структури яких, як правило, пояснюють причинами емоційного характеру. Механізм їх утворення базується на ситуаційно-емоційному характері відношення людини до певних об'єктів та ситуацій. По силі, за змістом та особливостями прояву, емоції, які взяті за основу при виділенні даних мотивів перерваності висловлювання, відносяться до емоційних станів близьких або рівних афектам.

Об'єктом найменування у даних висловлюваннях є не тільки ситуація, але і відношення до неї мовця, тобто емоційна реакція на референтну ситуацію, або на один із її елементів. У процесі номінації на перший план висувається відношення номінатора до об'єкту номінації. Номінація у даному випадку носить подвійний характер, тобто з об'єктивної реальності виділяється об'єкт номінації і одночасно дається оцінка референтної ситуації зі сторони суб'єкта мовлення. **"What is it? Me?" "No, you are easily the most beautiful... desirable woman I've ever... there couldn't be ..." [J.Osborne].** У наведеному прикладі емоційна реакція

"захоплення" передається за допомогою різних засобів інтенсифікації семантико-синтаксичної структури висловлювання, таких як інтенсивна і актуалізована номінація. В інтенсивній номінації **"No, you are easily the most beautiful... desirable woman I've ever..."** оціночний компонент складає ядро висловлювання. В семантико-синтаксичному елементі **"ever"**, який являється ремою другої частини повідомлення, одночасно актуалізуються дві семи його значення **"at any time"** та **"in any possible case, by any chance, at all"**. В одній номінативній одиниці поєднуються дві функції - функція семантико-синтаксичного елемента імплікатора і функція семантико-синтаксичного елемента модифікатора. Перша передбачає існування у семантичній структурі даного висловлювання двох предикатних виразів, які протистоять одне одному по лінії логічного прийому винятку часткового із загального. **I have seen (or met) many beautiful ... desirable women in my life та you are easily the most beautiful... desirable among them.** Друга грає роль інтенсифікатора емоційної реакції на референтну ситуацію Рематизації **"ever"** сприяє також імплікація одного з елементів предикатного виразу - дієслова та незакінченість висловлювання у формальному та інтонаційному аспекті.

В **"There couldn't be..."** актуалізувала номінація та виділення предиката буття за допомогою перетворення первинної номінації, початкова комунікативно не перетворена форма якої могла б бути наступною **you are easily the most beautiful... desirable woman here**, з локативним семантико-синтаксичним елементом в якості реми, у контексті репліки підкреслює не наявність тут якої-небудь самої гарної і бажаної жінки, а неможливість (модальний оператор **"couldn't"**) існування взагалі гарнішої і бажанішої жінки, ніж об'єкт мовлення, що ставить її на найвищий щабель у шкалі особистих оцінок дійсності суб'єкта і робить її унікальною, єдиною і неповторною.

Висловлювання, варіативність семантико-синтаксичної структури яких зумовлена ситуацією мовного спілкування, а саме, нормою мовного етикету, що відображає специфіку англійського національного характеру (бажання не бути занадто особистим у розмові; не говорити про себе, свої справи, сім'ю; не бути категоричним; не виражати свої почуття прямо та відкрито) є маркерами комунікативної імплікації, заміни одного комунікативного наміру іншим [Арутюнова 1976: 39-40].

Наприклад: **"That being, as I say in low water financially, you met this rich old lady and cultivated her acquaintance assiduously. Now if we are in a position to say you had no idea she was well off, and that you visited her out of pure kindness of heart...[A. Christie].** Значення цього незакінченого висловлювання включає в себе специфічну вимогу мовця до співрозмовника. У висловлюванні гіпотетичному за природою, побудованому на логічному прийомі імплікації **ЯКЩО ? Т О**, питання прийнятності денотатного змісту постає особливо гостро, бажання зробити форму даного висловлювання більш прийнятною і збільшити шанси її ратифікації адресатом, призводить до зміни того, що речення передає буквально.

Мовець намагається поважати “негативне обличчя” співрозмовника [Yule 1996:61-62].

Те, що мається на увазі у цьому незакінченому висловлюванні, можна відтворити у іншому висловлюванні або у продовженні того ж самого висловлювання, у якому обмеження, що накладаються на його форму і зміст адресатом, не беруться до уваги, а тільки звертається увага на адекватність відтворення денотативної ситуації. Таким чином, вище згадане висловлювання могло б бути слідуєчим: “*I consider you visited this rich old lady with some sortid motives*”.

Однак, слід відмітити, що вживання незакінчених висловлювань як маркерів комунікативної імплікації має певні структурні та прагматичні обмеження. Переважно комунікативно незакінчені висловлювання, або ті, що побудовані на логічному прийомі імплікації, де друга частина випущена вживається у цьому випадку. Щодо прагматичних обмежень, то, маркерами комунікативної імплікації є переважно незакінчені висловлювання репрезентативи, що включають похвалу та критику, та директиви.

Для даного типу незакінчених висловлювань також характерна непряма номінація десигнату, спричинена бажанням мовця мінімізувати загрозу “обличчю” комуніканта, де “обличчя” – це публічний імідж особи і відноситься до її емоційних і соціальних почуттів, які кожен очікує, що вони будуть поважатися і визнаватися іншими.

У даному дослідженні були розглянуті тільки три можливі фактори варіювання семантико-синтаксичної структури висловлювання і особливості його номінації. Подальше дослідження інших факторів незакінченості висловлювання, на нашу думку, представляє значний інтерес, оскільки дає багатий матеріал для дослідження взаємозв'язку семантичних, прагматичних та дискурсивних аспектів висловлювання.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл. – М.: Наука, 1976. – 378с.
2. Раевская Н.Н. Вариативность прагматических функций предложения // Вестник КГУ. Романо-германская филология. - 1983. -№ 17. - с. 64-69.
3. Почепцов Г.Г. Конструктивный анализ структуры предложения. - К.: Вища школа, 1971. - 179 с.
4. Почепцов Г.Г. Понятие коммуникативной трансформации // Предложение и текст в семантическом аспекте. – Калинин, 1978. – с. 49-63.
5. Verschueren Jef. What people say they do with words // Advances in discourse processes. - Norwood, 1985. - Vol.XIV. - 265 p.

6. Yule Y. Pragmatics. – Oxford University Press, 1996. – 168 p.
7. The Random House Dictionary of the English language. - New York, 1973.
8. Christie A. Selected Stories. - M.: Progress Publishers, 1976. - 305 p.
9. Osborne J. A Patriot for me and A Sense of Detachment. - London: Faber and Faber, 1983. - 158 p.
10. Susann J. Valley of the Dolls. - London, Corgi Books, 1977. - 510 p.